

Swanenburg, slot en boerderij op Walcheren

Al vaker publiceerde ik over Slot Swanenburg en de sterk daarmee verbonden patriciërsfamilie Ingels¹. De bijzondere buitenplaats bleef mij echter bezig houden, vooral omdat er nog hiaten in de onderzoeksresultaten zaten. Na verder spuurwerk kan ik nu een vrijwel compleet beeld bieden over de periode dat het slot en de bijbehorende boerderij hebben bestaan. Dat betreft het tijdvak 1625/1630 tot 1944.

Jaco Simons

Slot Swanenburg lag ten noordwesten van Vlissingen en werd gebouwd in opdracht van de vermogende Apollonius Ingels. Qua ontwerp was Swanenburg geen doorsnee Walcherse buitenplaats, want het bouwwerk kreeg een kasteelachtige uitstraling. Dat was niet uniek op Walcheren, maar wel bijzonder.

Als buitenverblijf heeft Swanenburg circa 100 jaar staan pronken in het landschap, waarna de afbraak volgde. De boerderij hield het veel langer vol, namelijk ruim 300 jaar. De bombardementen voorafgaand aan de inundatie van Walcheren in 1944 en de gevolgen van de onderwaterzetting maakten een definitief einde aan Swanenburg.

Kasteelachtige buitenplaats

In februari 1615 wordt in een zogeheten schepenakte van de Landvierschaar van Vlissingen, een bestuurlijk en rechtsprekend lokaal orgaan, de naam *Swanenburg* vermoedelijk voor het eerst genoemd.² Er luisterden zowel een "huys en hofstede" als een buurtschap naar die naam. Die waren gelegen net buiten Vlissingen, aan de voet van het duingebied van de zogeheten ambachtsheerlijkheid Koudekerke.

In 1622 bezat een zekere Marinnis Jacobsse stukken grond in de buurtschap Swanenburg en in het dorpje Oud-Vlissingen.³ Vóór juni 1625 moet hij zijn overleden, want zijn erfgenamen betaalden in die maand belasting over ruim 14 gemeten geërfd land. Tussen 1625 en 1631 kocht mr. Apollonius Ingels, in die jaren secretaris van Vlissingen, een deel van de Swanenburgse grond van de erfgenamen van Marinnis Jacobsse, om precies te zijn 5 gemeten en 38 roeden. Dit flinke perceel was een samenvoeging van

vijf stukken land, die eerder door Marinnis waren aangekocht van Willem Gloude (drie percelen), Willem Sijmons (één perceel) en Adriaen Tapper (één perceel). De ruim 5 gemeten grond kunnen we vergelijken met circa twee hectare ofwel de omvang van ongeveer drie voetbalvelden.⁴ De ontwikkelingsgeschiedenis van een buitenplaats startte meestal met de aankoop van een bestaande boerderij, waarbij vervolgens diverse panden werden bijgebouwd, zoals een herenhuis, een koetshuis en diverse andere bijgebouwen. Een dergelijke opzet was in het geval van Swanenburg niet aan de orde. Bouwheer Apollonius Ingels liet namelijk een gloednieuw huis verrijzen op tot dan toe onbebouwde grond. Deze nieuwe Swanenburg hield dus geen direct verband met de hierboven genoemde oude hofstede Swanenburg. Ingels vernoemde slechts zijn landhuis naar die oude boerderij en naar de buurtschap als geheel.

Zoals gezegd, kreeg het belangrijkste bouwwerk, het herenhuis, geen gangbaar ontwerp. Meestal had zo'n huis wel iets weg van een stadspand. Ingels liet echter een gebouw van *kasteelachtige* allure verrijzen, want het van torentjes voorziene huis werd immers omringd door zowel een gracht als muur. Van een kasteel in de klassieke zin van de betekenis was geen sprake omdat verdedigbaarheid, een van de kenmerken van een kasteel, in die tijd niet meer van toepassing was. Swanenburg werd 'slot' genoemd. De term kasteel werd in Ingels' tijd nog niet gebezigd. Die benaming kwam pas in de negentiende eeuw in zwang. Het slot werd vooral in de lente- en zomermaanden en bij feestelijke gelegenheden bewoond. Een buitenplaats was niet alleen een ideaal toevluchtsoord om op gezette tijden de stank en de hitte van de stad te ontvluchten, maar diende tegelijk als pronkstuk. Indruk maken was in die tijd bijna van levensbelang. Een buiten moest echter ook

Detail uit de Kaart van Walcheren van N. Visscher/Z. Roman (ca. 1655)

nuttig zijn en daarom werd er bij het huis Swanenburg een splinternieuwe boerderij gebouwd. Deze lag nog wat dichterbij het duingebied dan het voornamelijk herenhuis. Als logisch gevolg van de genoemde omgrachting stond het slot op een eilandje. In het huidige Westduinpark in Vlissingen zijn de contouren van dit stuk land nog altijd duidelijk te zien, hoewel dat in Ingels' tijd wel groter moet zijn geweest.

Mr. Apollonius Ingels

De familie Ingels had haar oorsprong in Vlaanderen.⁵ In de zestiende eeuw moet (een deel van) de familie naar Vlissingen zijn getrokken en daar bestuurlijke carrière hebben gemaakt.

Apollonius' vader Ingel Leunisse was koopman en reder. Bovendien was hij in de periode 1596-1608 raad, schepen en burgemeester van de Scheldestad. Ingel was getrouwd met Sara van Reigersberg, een dame uit een aanzienlijke Veerse familie. Uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren, waaronder Apollonius. De zoon van Ingel Leunisse werd in die tijd dus simpelweg Leunis Ingels genoemd. Leunis is immers de roepnaam voor de doopnaam Apollonius en zo heette de zoon formeel Apollonius Ingels. In 1609 vertrok vader Ingel met zijn gezin naar Middelburg, in verband met zijn benoeming tot zowel gecommiteerde raad in de Staten van Zeeland (een soort gedeputeerde) als ter Admiraliteit. In Zeeland was dit een combinatiefunctie. Ingel bleef tot aan zijn dood het ambt bekleden.

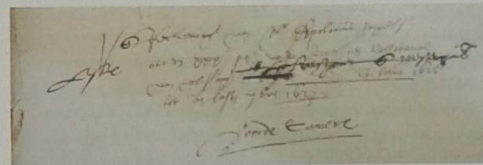
Apollonius werd rond 1595 geboren in Vlissingen. Zijn jeugd bracht hij door in zijn geboortestad en in Middelburg. Na zijn schoolopleiding volgde Apollonius een universitaire rechtenstudie. Een paar jaar later, op 20 december 1622, werd de jonge jurist benoemd tot de hoge baan van secretaris van Vlissingen. Tegelijkertijd was hij voor zijn stad *stad rendant* ofwel ontvanger der belastingen (1622-1627). Een aantal rekeningen dat Ingels administreerde en vervolgens door de Rekenkamer van Zeeland werd gecontroleerd, is bewaard gebleven en kan in het Zeeuws Archief worden geraadpleegd.⁶

Mr. Apollonius was al een jaar of dertig toen hij de nog minderjarige Maria Schot ontmoette. Het stel trouwde in 1626 en ging in de Hellebardierstraat wonen. Dat pand maakt nu deel uit van het Gemeentearchief Vlissingen, dat uit een cluster van huizen bestaat. De woning van Apollonius en Maria lag aan de rechter zijde van de huidige hoofdingang. Deze entree was vroeger een steeg. Het huis was aanvankelijk van eenvoudige opzet, maar werd, vermoedelijk door Apollonius' vader, flink uitgebreid. We mogen aannemen dat de verbouwing plaats vond aan het begin van de jaren twintig van de zeventiende eeuw. In maart 1625 brachten de beroemde rechtsgeleerde en schrijver Hugo de Groot en zijn favoriete zwager Nicolaes van Reigersberg een bezoek aan dit huis.

In 1631 verruilde Apollonius Ingels zijn Vlissingse secretariaatschap voor het gewestelijke bestuur. Hij trad niet alleen in de voetsporen van zijn vader, maar volgde hem zelfs op en werd zo gecommiteerde raad bij de Staten van Zeeland en ter Admiraliteit. In verband met deze functie verhuisde Apollonius naar een vertrouwd adres, het Abdij-

Portret Apollonius Ingels. (collectie Zeeuws maritiem muZEEum, bruikleen van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen)

Handschrift van mr. Apollonius Ingels (uit Rekenkamer van Zeeland, Rekenkamer 'D', inv.nr. 60920)

complex in Middelburg. Van maart 1631 tot oktober 1633 ofwel slechts tweeënhalve jaar, hebben hij en zijn gezin hier gewoond, want Ingels stierf jong, nog geen veertig jaar oud.⁷ In de notulen van de Staten van Zeeland lezen we dat Apollonius eind november 1633 door Johan de Moor werd opgevolgd als raadsheer, zoals deze functie ook werd genoemd.

Na zijn dood keerde Maria met haar vier jonge kinderen terug naar Vlissingen en ging ze in de Nieuwstraat wonen, vlakbij haar ouderlijk huis.⁸ Over Maria Schot geven niet alle bronnen juiste informatie. Er waren in haar tijd meerdere dames op Walcheren die naar deze naam luisterden en zij worden soms door elkaar gehaald. Onze Maria Schot werd hoogstwaarschijnlijk in 1608 geboren. Zij was een dochter uit het huwelijk tussen Jasper Bouwense Schot en Mayken Oorts. In september van 1634 werd weduwe Maria in Vlissingen aangenomen als lid van de nederduits-gereformeerde (later hervormde) kerk, "met attestatie" van Middelburg. Zo kort dat het leven van

Apollonius was, zo lang mocht Maria genieten van haar aardse bestaan. Zij overleed in februari 1694 op 86-jarige leeftijd en was dus maar liefst ruim zestig jaar lang weduwe van Apollonius. In 1695 wordt er een legaat gedaan aan de diaconie van de hervormde kerk te Vlissingen conform de wil van Maria. De grootte van het bedrag is 83 pond, 6 schellingen en 8 groten Vlaams. Het Vlaams pond was een gangbare valuta in die tijd.

Naamgeving

Over de herkomst van de naam Swanenburg zijn er onduidelijkheden. Jacob Verheye van Citters, de bekende magistraat, oudheidkundige en verzamelaar, schrijft in zijn aantekeningen uit 1801 dat Swanenburg niet werd vernoemd naar de gevleugelde dieren, zoals algemeen werd aangenomen, maar naar een in de buurt liggend water, de Swaa, Swaak of Swaan geheten. De dubbele klinkers, zoals aa, ee, ie of ij, duiden volgens hem op een water(loop). Ze zijn voortgekomen uit het Latijnse woord aqua. Verheyes theorie is een optie. Maar vervolgens stuiten we op een nieuwe vraag. Kunnen we het woord Swaan tevens interpreteren naar de vorm van die waterloop? Al sinds mensenheugenis loopt er immers een S-vormig stroompje vanaf de huidige Kanovijver in het Vlissingse Nollebos tot aan de huidige Koudekerkseweg. In de loop der tijd is er een deel, zowel door mensenhand als door de inundatie in 1944, verbreed en er zijn wat aftakkingen gegraven. De contouren van de S-vormige waterloop zijn echter nog altijd duidelijk te herkennen in het landschap. Op luchtfoto's van dit gebied is de zwanenhals mooi te zien.

Mr. Jasper Ingels

Appolonius' zoon Jasper of Gaspar Ingels werd geboren op 15 augustus 1627 in Vlissingen en vernoemd naar zijn grootvader Jasper Bouwense Schot. In 1643 werd Jasper toegelaten tot het prestigieuze gymnasium in Middelburg. Na zijn rechtenstudie in de Franse stad Nantes keerde hij in de zomer van 1649 terug naar Vlissingen en ging hij weer bij zijn moeder in de Nieuwstraat wonen. In september liet hij zich inschrijven als lid van de nederduits-gereformeerde kerk en al op 19 november werd hij op 22-jarige leeftijd benoemd tot raad in Vlissingen. In 1650 en 1651 was Jasper schepen en in 1652 en 1653 burgemeester van zijn geboortestad. Jasper trouwde in deze tijd met zijn 17-jarige nicht Cornelia Cau. Zij was een dochter van zijn tante Johanna Ingels en oom Bonifatius Cau. Cornelia schonk hem zeven kinderen. Vier van hen lieten al jong het leven.

Na zijn afscheid van het Vlissingse stadsbestuur volgde hij op 4 februari 1654 de roemruchte 'Braziliaanse' Johan Ghyselin op als geëmmiteerde raad in de Staten van Zeeland en ter Admiraliteit. Als gevolg van zijn nieuwe functie verhuisde Jasper met zijn gezin naar het voor hem bekende adres op het Abdijcomplex in Middelburg. Jasper zou het gewestelijke raadschap maar liefst 25 jaar lang vervullen. Daarmee overtrof hij zijn grootvader die dit ambt 23 jaar had uitgeoefend. Jasper was mede door dit feit een zeer invloedrijke man.

Na de dood van Cornelia in 1670 hertrouwde Jasper twee jaar later. Zijn tweede vrouw was de van oorsprong Am-

Jasper Ingels en zijn vrouw Maria Christina. (Particuliere collectie Apeldoorn)

sterdamse, maar al twaalf jaar in Middelburg wonende Maria Christina Bartolotti van den Heuvel, een dochter van één van de rijkste Amsterdammers van de Gouden Eeuw, Guillelmo ofwel Willem Bartolotti van den Heuvel. Maria Christina was eerder getrouwd met Johan Thibaut, heer van Aagtekerke en had één kind, Jacoba. Op 8 april 1679 stierf Jasper 'Onder de Abdijpoort'. Zo luidde namelijk het adres van de dienstwoning van de Vlissingse geëmmiteerde raad. Zijn woonruimte bevond zich weliswaar westelijk naast de Abdij- of Zuidpoort, maar de toegang lag letterlijk onder de poort. Jasper werd in de koorkeerk bijgezet in een familiegraf, op een steenworp afstand van zijn woonhuis. In het graf lagen ook zijn vader en grootouders. Om de armen van de stad Vlissingen te ondersteunen, liet Jasper een legaat na van 50 pond Vlaams aan de diaconie van de kerk van zijn geboorteplaats.

Wanneer Jasper precies eigenaar werd van Swanenburg, is helaas niet duidelijk. In overloper van de Westwatering van Walcheren uit 1648 staat Maria Schot, de weduwe van Appolonius Ingels ofwel de moeder van Jasper, vermeld. Vermoedelijk zal Jasper tussen 1649 en 1653 eigenaar zijn geworden. Zeker als burgemeester van Vlissingen en als gevolg van zijn huwelijk met Cornelia Cau zal hij Swanenburg wel in eigendom hebben gehad in die periode, hoewel daar geen bewijs voor is gevonden. In elk geval bleef hij tot zijn dood in 1679 eigenaar van het door zijn vader opgerichte slot.

Mr. Bonifatius Ingels en zijn grootmoeder

Eén van Jaspers erfgenamen was zijn oudste zoon. Wan-

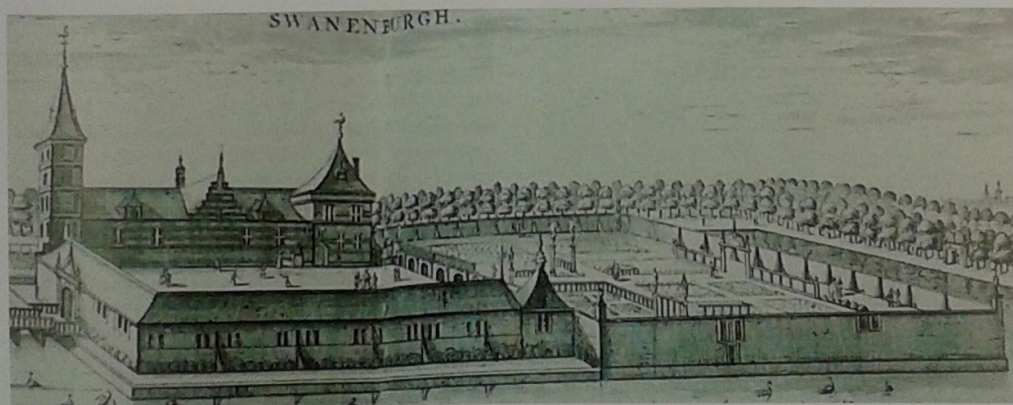
neer deze, Bonifatius, precies werd geboren, is niet zeker; in 1652⁹ of in maart 1655.¹⁰ In 1664 werd hij in elk geval aangenomen als leerling van het gymnasium in Middelburg. In 1675 werd hij benoemd tot commies van de monsteringen, een inspecterende functie binnen het militaire apparaat of het zeewezen. Zijn belangrijkste aanstelling kreeg gestalte toen mr. Bonifatius zitting nam in de Raad van Vlaanderen. Ook dat college kwam bijeen op het centrale punt van het gewestelijke bestuur, het oude abdijcomplex van Middelburg. In 1679 trouwde Bonifatius met Sara Resen.¹¹ Samen kregen zij de kinderen Bonifatius jr. en Jasper.

Bonifatius Ingels zou slechts drieënhalf jaar eigenaar zijn van Swanenburg, want al op 20 november 1682 verkocht hij tweederde deel, dat is 3 gemeten en 75 roeden, van het eerder genoemde grote perceel van 5 gemeten en 38 roeden. Op dat tweederde deel stond het slot. In de bewaard gebleven (ver)koopakte wordt dit stuk land omschreven als *weiland*. Merkwaardig genoeg wordt het slot in de akte niet vermeld, terwijl dat er weldegelijk stond. Opvallend is ook dat de koper niemand minder was dan Bonifatius' intussen 74-jarige grootmoeder Maria Schot!¹² Wellicht had de verkoop te maken met een voorgenomen vertrek naar de Oost, want Bonifatius had avontuurlijke plannen. In 1687 vertrok hij namelijk naar het eiland Ceylon, het huidige Sri Lanka. Daar werd hij onderkoopman in dienst van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC). Met het schip de Eenhoorn voer hij vanaf de Wielingen op 3 januari 1687 naar de stad Negombo, waar hij op 24 augustus aankwam. Na enkele jaren keerde hij terug naar Nederland. Maar Ceylon bleef trekken. Bonifatius werd benoemd tot het hoge ambt van independent-fiscaal op het grote eiland bij India.¹³ Ingels moest onderzoek gaan doen naar frauduleuze of criminele praktijken onder het VOC-personeel. Lieden die werden aangeklaagd moesten zich vervolgens voor de rechter verantwoorden. In bijna alle gevallen was een independent-fiscaal een jurist. De aanzienlijke functie heeft Bonifatius echter nooit kunnen uitvoeren. Tragische genoeg overleed Ingels in 1694 aan boord van het schip dat hem naar zijn nieuwe ambt zou vervoeren.¹⁴

Prent

Swanenburg werd op een weliswaar amateuristisch getekende prent afgebeeld in het beroemde boek *Nieuwe Cronyck van Zeeland*. Auteur Mattheus Smallegange meldde in zijn tussen 1696 en 1700 gepubliceerde werk dat de weduwe van Apollonius Ingels op het slot woonde; op dat moment achterhaalde informatie, want Maria Schot was al zes jaar eerder overleden. Het is duidelijk dat Smallegange's lijvige werk in een tijdsperiode van vele jaren werd geschreven, want een aantal feiten was intussen niet meer actueel.

We krijgen met de prent van Swanenburg een indruk van hoe het slot er in grote lijnen moet hebben uitgezien, met de kanttekening dat de illustratie een sterk geïdealiseerd beeld geeft van de werkelijkheid door middel van verfraaiing en vergroting. Swanenburg lijkt namelijk omvangrijker dan het eigenlijk was. Toch moet de kastelachtige buitenplaats op Walcheren grote bekendheid hebben genoten. De gravure toont een ommuurd geheel dat wordt omgeven met een brede gracht. Een brug, die voor een deel ophaalbaar is, sluit aan op de L-vormige bijgebouwen met zadeldaken; een poort met driehoekig fronton geeft toegang tot de rechthoekige binnenplaats. Daaraan bevinden zich het hoofdgebouw, de genoemde bijgebouwen en de met beelden verfraaide siertuin. Het hoofdgebouw of herenhuis is rechthoekig van vorm en bestaat voornamelijk uit één woonlaag met zadeldak. In het midden zien we een Vlaamse trapgevel en daarachter een klein (klokken)torentje. De dakvlakken aan weerszijde van de trapgevel bevatten een kleinere dakkapel. Het herenhuis heeft op één hoek een vierkante toren met een hoge, ingesnoerde vierkante spits. Aan de andere zijde lijkt een tweede woonlaag aanwezig te zijn in een breder, rechthoekig torentje met eveneens een ingesnoerd piramidedak en een schoorsteen. De gevels en torens bevatten meerdere horizontale banden waarin kruisvensters zijn opgenomen. Aan de binnenplaats bevinden zich twee toegangen tot het hoofdgebouw. Buiten de gracht staat een conciërge- of tuinmanswoning.¹⁵

Prent (detail) uit de *Nieuwe Cronyck van Zeeland* van Mattheus Smallegange, circa 1690. Slot Swanenburg met rechts op de achtergrond de stad Vlissingen.

Johanna Constantia en Johanna Cornelia

Zoals eerder vermeld, overleed Maria Schot in februari 1694 op de voor die tijd uitzonderlijk hoge leeftijd van ongeveer 86 jaar. Zij legateerde ruim 83 pond Vlaams ten behoeve van de armenzorg van Vlissingen. Maria overleefde haar kinderen en een deel van haar kleinkinderen. Uit een akte blijkt dat die kleinkinderen en baljuw Johan Ghyseling haar erfgenamen waren.¹⁶ Slot Swanenburg ging naar Maria Schots kleindochter (en tevens Bonifacius' zus) Johanna Constantia Ingels en haar man Johan Ghyselin. De echtgenoot van Johanna was baljuw van Vlissingen en als gevolg van die functie ambachtsheer van Zoutelande en Werendijke. Sinds 1669 was Ghyselin onder meer eigenaar van de buitenplaats Papegaayenburg in West-Souburg.¹⁷ Wanneer Johanna Constantia overleed is niet duidelijk. Johan Ghyselin stierf in elk geval in 1707. De verdeling van zijn grote hoeveelheid bezittingen werd pas in 1712 definitief afgehandeld.¹⁸ Swanenburg ging naar zijn dochter Johanna Cornelia Ghyselin. Deze dame was getrouwd met Johan de la Palma en woonachtig in Vlissingen. Ook dit paar had weer een dochter, Johanna Maria de la Palma. Zij was getrouwd met Johan François van Hogendorp.

Ontmanteling buitenplaats

Vermoedelijk was Swanenburg in de tussentijd in een verwaarloosde toestand geraakt, want op 11 april 1727 werden het slot en de bijbehorende grond door Johanna Cornelia Ghyselin verkocht. De grond viel in handen van diverse nieuwe eigenaren. Het slot kwam op naam van schoonzoons mr. Johan François van Hogendorp, ambachtsheer van Steenhuysen en stadsbestuurder in Vlissingen.¹⁹ In de Scheldestad was hij raad vanaf 1729, in de periode 1725-1735 diverse malen schepen en tot slot in 1737 burgemeester. De verkoop van het slot betekende het einde van Swanenburg als buitenplaats, want al binnen een half jaar, om precies te zijn op 23 september 1727, werd het slot verkocht aan de compagnons Pieter Cousijn en Pieter Wanjon, beide afkomstig van Oud-Vlissingen.²⁰ Tussen 23 september 1727 en 9 mei 1730 moet Swanenburg zijn "gedemolieert" ofwel gesloopt.²¹

De aankoop van een te slopen pand kon lucratief zijn, want afbraakmateriaal werd in die tijd hergebruikt. De verkoop van dat materiaal leverde geld op. Dat, in tegenstelling tot het huis, het behoud van de boerderij van Swanenburg wél van belang was, werd op 8 juni 1728 duidelijk. Wanjon kocht toen diverse stukken weiland, waaronder een perceel bij Swanenburg.²²

Het bezit van Apollonius Ingels en zijn nazaten moet tot de verbeelding hebben gesproken. Dat is wel duidelijk. De cartografenbroers Hattinga maken op hun kaart van Walcheren uit circa 1750 immers melding van 't geslegte Slot Swanenburg, terwijl dat gebouw dan al meer dan twintig jaar uit het landschap is verdwenen.

Boerderij Swanenburg

Op 9 mei 1730 kocht Pieter Wanjon de helft van de Koudekerkse bezittingen van zijn compagnon Pieter Cosijn. Vanaf die datum was Wanjon dus geheel en alleen eigenaar van boerderij Swanenburg en het bijbehorende land.²³ Pieter Wanjon overleed eind 1749 of begin 1750 in het zogeheten oudemannenhuis in Middelburg. Zijn zoon Max was zijn enige erfgenaam. Kennelijk had Max geen interesse in de boerderij want hij ging direct over tot verkoop. Zo werd op 30 januari 1750 Cathalina Jansen Maas, de weduwe van Willem Moens, de nieuwe eigenaar. Om de koop te kunnen financieren, sloot Cathalina een hypotheecaire lening af bij Wanjon.²⁴ Dat Swanenburg vervolgens binnen dezelfde familie bleef, wordt duidelijk in een akte van 30 april 1754; Cathalina draagt de boerderij dan over op haar zoon Jan Moens.²⁵ Moens zou bijna 25 jaar lang de scepter zwaaien over het boerenbedrijf. Pas rond 1778 kocht Jan de Kock het bezit van Moens.²⁶ Van De Kock weten we alleen dat hij was getrouwd met een zekere Soetje Wisse.²⁷ Ongeveer tien jaar later, op 9 september 1788, nam Jacob Willemszoon Bakker het stokje van De Kock over. De omvang van boerderij Swanenburg was intussen door aankoop van land gegroeid tot ruim 34 gemeten en werd verkocht voor de som van 1425 pond Vlaams.²⁸ Om dit bedrag te kunnen betalen, sloot Bakker een hypotheek af voor 800 pond bij de Koudekerkse dominee Hendricus Schortinghuis en diens schoonzus Johanna Aletta Evertse, weduwe van dominee Lucas Schortinghuis.²⁹ Wederom een decennium later, op 17 maart 1798, kocht Floris Heijstek "hof en land" voor 1550 pond van Jacob Bakker.³⁰ Waarschijnlijk kwam Heijstek in 1807, tijdens de Franse tijd en als gevolg van de toen steeds moeilijker economische situatie, in financiële problemen. Op 28 maart van dat jaar leende hij een flinke geldsom bij de vermogende Middelburger Adriaan Caspar Cornelis Slicher van Bath.³¹ Zo kon Heijstek eigenaar blijven. Voorlopig althans. Vermogende lieden hadden vanwege hun financiële positie minder last van crises en verstreken in zware tijden graag hypotheek. De vermindering van de waarde van een boerderij kon op een later moment goed uitkomen. Voor Slicher gold dit niet. Tragisch genoeg viel hij in 1808 van een steiger tijdens de bouw van de Middelburgse schouwburg en overleed aan zijn verwondingen, slechts 32 jaar oud. Na zijn plotselinge dood geschiedde de aflossing

Detail uit de Kaart van Walcheren van de gebroeders Hattinga (ca. 1750) met de vermelding 't geslegte Slot Swanenburg.

Boerderij Swanenburg in een winters landschap, circa 1925. (Collectie familie De Jonge-de Visser)

van Heijsteks lening via Slichers zeer kapitaalcrachtige weduwe, Wilhelmina Carolina van den Brande. Niet alleen Slicher, maar ook Heijstek trof rampspoed. In 1812 werd zijn vrouw Catharina Kraaije langs de kant van de weg dood gevonden, zo staat vermeld in haar overlijdensakte. Enkele jaren vóór of na dit laatstgenoemde noodlot moet Heijstek Swanenburg hebben verkocht. Slichers weduwe kreeg Swanenburg nu in handen.

Notabelen

Met Wilhelmina Carolina van den Brande brak een periode aan dat notabelen boerderij Swanenburg als investeringsobject in eigendom kregen. Dat tijdvak zou voortduren tot en met de nadagen van de Tweede Wereldoorlog. Wilhelmina Carolina trouwde in 1799 met Adriaan Slicher en woonde in de Lange Delft in Middelburg. In 1817 kocht Van den Brande de ambachtsheerlijkheid Domburg.³² Zij was al vrouwe van de heerlijkheden Bath en Westhove. Dat laatste ambacht hield verband met haar eigenaarschap van kasteel Westhove bij Oostkapelle. Wilhelmina overleed in november 1826 op slechts 47-jarige leeftijd. Op 5, 6, 8 en 10 januari 1827 werd haar indrukwekkende nalatenschap in diverse notariële akten beschreven. Pas op 21 december 1827 kreeg haar dochter Johanna Jacoba Maria Slicher Swanenburg, inclusief bijna 20 hectare land, in bezit.³³ Zij erfde van haar moeder tevens de drie ambachtsheerlijke titels.

Johanna (1800-1851) trouwde op 13 augustus 1824 met mr. Albert Willem Laurens Martinus Heldewier (1791-1870). Samen kregen zij vier kinderen. Mr. Heldewier was diplomaat. In die hoedanigheid was hij gezant van Nederland in het Duitse Karlsruhe in de periode 1825-1828 en daarna zaakgelastigde van Nederland bij het hof van Sardinië in Turijn. Heldewier werd in 1835 bij koninklijk besluit in de adelstand verheven, waardoor hij en zijn vrouw zich jonkheer en jonkvrouw mochten noemen. Jonkvrouw Johanna Jacoba Maria Slicher werd later hofdame van koningin Anna Paulowna, de echtgenote van koning Willem II, en woonde en werkte daarom in Den Haag. Na de dood van Johanna in 1851 waren drie kinderen van het paar Heldewier-Slicher verkozen tot erfgenamen. In 1871 ontstond er een merkwaardige situatie. Volgens Middelburgsche Courant van 7 december van dat jaar

vond er een openbare verkoop van Swanenburg plaats. Door notaris Tak werd na afloop van de verkoop inderdaad een akte opgemaakt, waarbij de boerderij en het bijbehorende erf naar Souburger Adriaan Roose gingen en de verdere grond naar een reeks andere lieden.³⁴ De verkoop moet kort daarna zijn geannuleerd, want de jongste dochter van Johanna Slicher, komen we in latere bronnen tegen: Elvire Heldewier is dan geheel en alleen eigenaar van Swanenburg. De reden van de nietig verklaarde verkoop is tijdens dit onderzoek niet duidelijk geworden. Elvire Heldewier werd in 1835 in Turijn geboren. Zij trouwde met de Belg August Charles Constant Garnier. Hij werkte in Den Haag als secretaris van legatie bij de Belgische ambassade, maar werd vervolgens buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister van België te Parijs.³⁵ August en Elvire hadden één zoon, die bij de dood van zijn moeder in 1876 slechts een jaar of acht oud was. August en zijn zoon Eugène Albert werden gezamenlijk eigenaar van Swanenburg, de weduwnaar voor één vierde en de zoon voor drie vierde deel.³⁶ Het is opvallend dat de drie laatstgenoemde eigenaressen van Swanenburg op jonge leeftijd stierven: Wilhelmina werd 47 jaar, haar dochter Johanna 51 jaar en haar kleindochter Elvire slechts 40 jaar.

Na de dood van zijn vader August in 1906 werd Eugène Albert onverdeeld eigenaar van de boerderij. Garnier woonde in Brussel en trad in de diplomatieke voetsporen van zijn vader. Hij was rond 1911 'minister-résident de Belgique' te Tanger en in latere jaren te Madrid.³⁷ Eugène Albert was getrouwd met Herminie Charrière. Om zijn zaken in Zeeland te behartigen had Garnier de Middelburgse advocaat-procureur mr. Heyse in de arm genomen. Heyse hield kantoor aan de Markt in de Zeeuwse hoofdstad.

De Belgische graaf Robert Marie François Carpentier de Changy (1885-1962) werd vermoedelijk in de loop van de jaren dertig van de twintigste eeuw de laatste eigenaar van Swanenburg. De Changy was een bekende uit het milieu van de vorige eigenaar, Garnier. De graaf was woonachtig in St. Gillis (Brussel) en trouwde in 1914 in Meldert (bij Aalst) met Anne Marie Jeanne de Lantsheere. In een kadastraal artikel treffen we de naam van De Changy, inclusief een separate lijst met daarop een reeks familiele-

Uiterst rechts Swanenburg; links de bezittingen van de familie Stroo, circa 1925. (Collectie familie De Jonge-de Visser)

den als mede-eigenaren.³⁸ Opmerkelijk is het feit, dat mr. Willem Hendrik Vermaas in deze lijst staat vermeld. Het is niet duidelijk of ook hij mede-eigenaar was. Hij werd in 1936 beëdigd als advocaat-procureur in Middelburg, waar hij kantoor hield in de Noordstraat. Als zaakwaarnemer wordt wederom mr. Heyse genoemd. Als gevolg van de inundatie van Walcheren in 1944 raakten de laatstgenoemde eigenaren hun Walcherse boerderij kwijt. Van mr. Vermaas is bekend dat hij in 1956 de grond kocht waarop eerder Swanenburg had gestaan.³⁹

Pachter De Visser

Tussen ongeveer 1923 en 1940 werd boerderij Swanenburg gepacht door de familie De Visser. Het gezin van de De Vissers bestond naast de ouders uit vier kinderen. Op de boerderij waren tevens een knecht en een dienstbode inwonend die meehielpen in het gemengde bedrijf. Naast het bewerken van het land had men de zorg voor twaalf melkkoeien, drie werkpaarden en wat kleinvee. De andere boerenhuizen van de buurtschap Swanenburg werden bewoond door de families Stroo, Maas en Van Vlaanderen. Ook zij bezaten gemengde boerenbedrijfjes, met wat bouwland en vee. Gezamenlijk vormden zij een kleine, hechte woongemeenschap.

Toen in 1940 de oorlogshandelingen losbarstten op Walcheren bleef alleen de familie Stroo nog in het gebied wonen. Swanenburg werd door de bezetter gevorderd. De Duitsers bouwden in de duinen een zogeheten kustbatterij met de naam Veste Heldburg. In de volksmond werd het verdedigingswerk simpelweg Swanenburg genoemd. Deze batterij was voorzien van een kanon. Wanneer dit in actie kwam, werden vanwege de luchtdruk telkens enkele dakpannen van het huis van de Stroo's afgeblazen. In oktober 1944 werden de Walcherse dijken op vier plaatsen gebombardeerd door de geallieerden, waaronder de Vlissingse Nolledijk. Hierdoor werd het zuidwestelijke deel van Walcheren onder water gezet, met als doel de Duitse bezetter te verjagen. Het duurde vervolgens meer dan een jaar om Walcheren vrij van water te maken. Door het geweld werden alle panden van de buurtschap Swanenburg verwoest.

Restanten

De enige landschappelijke herinneringen aan Swanenburg

vinden we in de vorm van een bij de boerderij horende waterpartij in het Vlissingse Nollebos, direct achter het clubhuis van tennisvereniging DOS, en in de vorm van het eerder genoemde eiland waarop het slot tot circa 1730 stond. Deze restanten zijn nog altijd goed zichtbaar. Het is een kwestie van toeval dat het eiland, nu schiereiland, behouden is gebleven. Tijdens de inundatie werd het eiland weliswaar aangetast, maar bleef het behouden. Vervolgens heeft men op het eiland en in de verdere omgeving, het zogeheten Westduingebied, bomen geplant. Dit stukje kustgebied vormde op die manier een soort verlengstuk van het eerder aangelegde Nollebos. Het eiland lag weliswaar binnen de bestemmingsplannen uit de jaren zeventig en tachtig, maar de bosstrook werd bestempeld als "te handhaven bosgebied". De strook lag tussen de duinen in het westen en een watergang in het oosten. Bij de voltooiing van het Westduinpark in 1982 heeft men het eiland dus ongemoeid gelaten. Hoogstwaarschijnlijk hebben de planmakers in het verleden niet beseft dat hierbinnen het eiland lag waarop Slot Swanenburg van Apollonius Ingels ooit stond te pronken.⁴⁰

Detail uit de Chromo-topografische kaart van Walcheren (ca. 1910)

Luchtfoto van het schiereilandje waarop Slot Swanenburg stond, even ten noorden van de banen van tennisclub DOS in het Vliissingse Nollebos.

Bijlage 1 ⁴¹

Op het westelijke stuk van het oorspronkelijke perceel van 5 gemeten en 38 roeden werd in de eerste helft van de zeventiende eeuw een extra boerderijtje gebouwd. Deze kwam pal naast de schuur van boerderij Swanenburg te staan. Rond 1882 volgde naast het boerderijtje nog een kleine boerenwoning. De eigenaren van dat westelijke deel waren:

1682 Bonifatius Ingels
 1694 Onduidelijk. Na Bonifatius's dood in 1694 ging de grond naar zijn zus, zijn nicht of direct naar Jan Stoffelsen, secretaris van Aagtekerke. In elk geval was Stoffelsen vóór 1713 hiervan eigenaar.
 1719 Gillis de Wijse, dijkgraaf van de Zuidwatering van Walcheren en tevens herbergier van De Zevensterren in Groot Abeele.
 1756 Jan Houmes
 1766 Jan Boudewijnsen
 1767 Gillis Jansen en daarna zijn weduwe Elizabeth Janse
 1774 Gillis Pieterszoon de Lange als gevolg van zijn huwelijk met Elizabeth Janse
 1780 Govert Kuipers
 1804 Lein Kuipers
 Tussen 1810 en 1820 verkocht Lein Kuipers zijn boerderijtje aan dijkwerker Dirk Stroo. Dan breekt de 'periode Stroo' aan, met achtereenvolgens de genoemde Dirk, dijkwerker Cornelis sr., kleermaker Cornelis jr. en landbouwer Jacobus. Dit tijdvak zou tot 1942 duren, tot de buurtschap Swanenburg werd ontruimd door de Duitse bezetter. Ook de rond 1882 gebouwde, naast het boerderijtje staande boerenwoning hoorde bij de familie Stroo.

Bijlage 2

De eigenaren van slot en boerderij Swanenburg
 1625/1630 Apollonius Ingels, grondlegger
 22 oktober 1633 Maria Schot
 Circa 1652 Jasper (Gaspar) Ingels
 April 1679 Bonifacius Ingels
 20 november 1682 Maria Schot
 Februari 1694 Johanna Constanca Ingels en, voor een deel, Johan Ghyselin
 4 maart 1712 Johanna Cornelia Ghyselin
 11 april 1727 Johan François van Hogendorp
 23 september 1727 Pieter Wanjon en Pieter Cosijn
 Circa 1728 einde buitenplaats, boerderij blijft bestaan.
 9 mei 1730 Pieter Wanjon
 30 januari 1750 Cathalina Jansen Maas
 30 april 1754 Jan Willemsen Moens
 Circa 1778 Jan Kock
 9 september 1788 Jacob Willemsen Bakker
 17 maart 1798 Floris Heijstek
 Tussen 1808 en 1815 Wilhelmina Carolina van den Brande
 21 december 1827 Johanna Jacoba Maria Slicher
 12 juni 1851 drie kinderen van Johanna Jacoba Maria
 1871 Elvire Heldewier
 1876 August Charles Constant Garnier en Eugène Albert Garnier
 1906 Eugène Albert Garnier
 Circa 1938 graaf Robert Marie François Carpentier de Changy en familieleden en mogelijk mr. Willem Hendrik Vermaas

1. J. Simons, 'Zwanenburg', in *De Wete*, 2008, nr. 3. 'Raadsheer Apollonius Ingels en Maria Schot', in *Den Spiegel*, 2013, nr. 3. 'Een Vliissingse-Amsterdams huwelijk in 1672', in *Den Spiegel*, 2016, nr. 3.
2. Zeeuws Archief (ZA), Rechterlijke Archieven Zeeuwse Eilanden

(RAZE), inv.nr. 1275, fol. 188vo.

3. ZA, Rekenkamer van Zeeland, Rekenkamer 'D', inv.nr. 60910, fol. 40 vo en 41. De erfgename van Marinis Jacobsse betalen belasting over ruim 14 gemeten geërfd land in Koudekerke en Oud-Vliissingen.
4. ZA, Polder Walcheren, inv.nr. 282, fol. 24vo en verder. Overloper van de Westwatering van Walcheren (1622).
5. J.B. Rietstap, *Armorial Général* (...), Berlijn 1934.
6. ZA, Rekenkamer van Zeeland, Rekenkamer 'D', inv.nrs. 60890, 60900, 60910, 60920 en 60921.
7. ZA, Notulen van de Staten van Zeeland, inv.nr. 1669, fol. 164.
8. Maria Schot had haar jeugd doorgebracht in het huis op de oostelijke hoek van het Lange Groenewoud en het Dortsmanslop te Vlissingen.
9. 'Album studiosorum', Universiteit van Leiden, zie internet.
10. ZA, Collectie Zeeuwse Genealogieën (CZG), inv.nr. 4.
11. ZA, CZG, inv.nr. 12, fol. 147.
12. RAZE, inv.nr. 1295, fol. 134.
13. Nationaal Archief, Verenigde Oostindische Compagnie, inv.nr. 12233.
14. Ook Bonifacius' zoon Jasper, geboren in 1680 in Middelburg, trok naar de Oost. Hij leefde en werkte tot zijn dood in India en werd in Paleacatta, aan de kust van Coromandel, in 1711 begraven. Zijn graf is daar nog altijd te vinden. Bron: Marion Peters, 'In steen geschreven', leven en sterven van VOC-dienaren op de kust van Coromandel in India, p. 219, Amsterdam 2002.
15. Met dank aan architect Sjoerd de Nooijer voor aanvullende informatie bij de prent van Swanenburg.
16. ZA, RAZE, inv.nr. 1298, fol. 183.
17. J. Simons, 'Papegaayenburg', in *Den Spiegel*, 2011, nr. 4.
18. Gemeentearchief Vlissingen (GAV), Oud-rechterlijk Archief West-Souburg, inv.nr. 1479, fol. 161. Kavel C is Papegaayenburg.
19. ZA, RAZE, inv.nr. 1299, fol. 148vo.
20. ZA, RAZE, inv.nr. 1299, fol. 164.
21. ZA, RAZE, inv.nr. 1300, fol. 21.
22. ZA, RAZE, inv.nr. 1299, fol. 186vo.
23. ZA, RAZE, inv.nr. 1300, fol. 21.
24. ZA, RAZE, inv.nr. 1302, fol. 198.
25. ZA, RAZE, inv.nr. 1303, fol. 158.
26. ZA, Polder Walcheren, inv.nr. 933, vergaarboek van de Westwatering van Walcheren (1713).
27. ZA, RAZE, inv.nr. 1313, fol. 8.
28. ZA, Rekenkamer van Zeeland, Rekenkamer 'D', inv.nr. 69671.
29. ZA, RAZE, inv.nr. 1313, fol. 51vo.
30. ZA, RAZE, inv.nr. 1400, fol. 147vo.
31. ZA, RAZE, inv.nr. 1402, fol. 116.
32. ZA, Rechterlijke Archieven, inv.nr. 399.
33. ZA, Rechterlijke Archieven, inv.nr. 409.
34. ZA, Notariële Archieven Zeeland 1842-1895, inv.nr. 1283, akte 844.
35. *De Nederlandse Leeuw*, jrg. 42, 1924, p. 342.
36. ZA, Notariële Archieven Zeeland 1842-1895, inv.nrs. 1289 en 1290.
37. <http://genealogieburggraaf.nl>; Uit: 'Daniel de Borchgrave', Emile de Borchgrave, z.p., 1911.
38. ZA, Kadaster gemeente Koudekerke, kadastrale leggers, artikelnr. 4089.
39. ZA, Kadaster gemeente Koudekerke, kadastrale leggers, artikelnr. 40, 550, 4089 en 4637.
40. GAV, Gemeentebestuur Vlissingen V, inv.nr. 361; Dienst Openbare Werken IV, inv.nrs. 9 en 148, bestemmingsplannen 'Westduingebied'.
41. ZA, Polder Walcheren, inv.nr. 933, vergaarboek van de Westwatering van Walcheren (1713).